

Δεν εντάσσεται στα συμφέροντα των εργαζομένων η έξοδος του ελληνικού καπιταλισμού από το ευρώ

του Γιάννη Μηλιού

1. Ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός δεν ανταποκρίνεται στην ανάγκη αλλαγής των ταξικών συσχετισμών δύναμης

1.1. Ριζοσπαστικός και καθεστωτικός μεταρρυθμισμός

Ο μεταρρυθμισμός αποτελεί βασικό άξονα της παρέμβασης της Αριστεράς. Διότι στο πλαίσιο του καπιταλισμού είναι νοητή, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, η βελτίωση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής θέσης και ισχύος των δυνάμεων της εργασίας.

Ζητούμενη είναι επομένως μια πολιτική στρατηγική που ανοίγει το δρόμο σε οικονομικές και θεσμικές αλλαγές που βελτιώνουν το μισθό και τις συνθήκες εργασίας, κατοχυρώνουν την κοινωνική προστασία, το κοινωνικό κράτος, αποτελώντας ουσιαστικά «ενδιάμεσο σταθμό» για την περαιτέρω βελτίωση του ταξικού συσχετισμού δύναμης υπέρ της εργασίας και για τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής αμφισβήτησης και ανατροπής του καπιταλισμού.

Εντούτοις, ένας τέτοιος ριζοσπαστικός μεταρρυθμισμός είναι σε κάθε συγκυρία *ζητούμενος*. Όχι μόνο διότι είναι πολύ δύσκολο για την Αριστερά να αντιπαλεύει την υλική δύναμη του κεφαλαίου και του κατασταλτικού μηχανισμού του αστικού κράτους (που «διοικεί τη χώρα» επιβάλλοντας την αστική κυριαρχία), ή να αντιμάχεται την κυρίαρχη ιδεολογία (δηλαδή την υπαγωγή του κόσμου της εργασίας στους ιδεολογικούς κρατικούς μηχανισμούς). Επιπλέον, ένας τέτοιος ριζοσπαστικός μεταρρυθμισμός υπονομεύεται από την αστική ιδεολογία όπως αυτή αναπαράγεται στο εσωτερικό της Αριστεράς, παίρνοντας τη μορφή του *καθεστωτικού μεταρρυθμισμού*.

Ο ριζοσπαστικός μεταρρυθμισμός αντιλαμβάνεται τα συμφέροντα της εργασίας και των κινημάτων ως *αυτοτελείς ταξικούς στόχους*, στον «ορίζοντα» των οποίων βρίσκεται η αποδιάρθρωση και ανατροπή του καπιταλισμού, η εργατική εξουσία και ο κομμουνισμός. Οι αλλαγές που επιζητεί δεν εστιάζουν γενικώς στην «πρόοδο της χώρας», διότι η «χώρα» είναι ένας *καπιταλιστικός* κοινωνικός σχηματισμός κι η «πρόοδος» της αναγκαστικά ταυτίζεται με την ενίσχυση της διαδικασίας καπιταλιστικής συσσώρευσης και εκμετάλλευσης-κυριαρχίας επί των εργαζομένων. Οι μεταρρυθμίσεις που προτείνει στοχεύουν στη μετατόπιση του ταξικού συσχετισμού δύναμης, αμφισβητούν προοπτικά την εξουσία του κεφαλαίου, «δείχνουν» τη δυνατότητα και δυναμική της αντικαπιταλιστικής προοπτικής: «Οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη», για μια «οικονομία των κοινωνικών αναγκών και του κοινωνικού ελέγχου», σε αντιδιαστολή με την οικονομία της «ανταγωνιστικότητας» και της μεγιστοποίησης του κέρδους (τον καπιταλισμό).

Αντίθετα με αυτή τη στρατηγική στόχευση, ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός *είτε* θεωρεί τη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών όρων ύπαρξης της εργατικής τάξης ως «προϋπόθεση» για την πρόοδο του εγχώριου καπιταλισμού (η αύξηση των μισθών θα επιφέρει αύξηση της ζήτησης, επομένως ταχύτερους ρυθμούς συσσώρευσης κεφαλαίου), *είτε* αντιλαμβάνεται την πρόοδο του εγχώριου καπιταλισμού ως προϋπόθεση για τη βελτίωση των όρων ύπαρξης των δυνάμεων της εργασίας. Η «ορθή ανάπτυξη της οικονομίας» θα ωφελήσει, υποτίθεται, και τους εργαζόμενους. Και στις δύο περιπτώσεις υπάγει τα συμφέροντα της εργατικής τάξης και των συμμάχων της στο στρατηγικό συμφέρον του συνολικού-κοινωνικού κεφαλαίου και του καπιταλιστικού κράτους.

1.2. Οι δύο εκδοχές καθεστωτικού μεταρρυθμισμού

Όπως κάθε εκδοχή της κυρίαρχης αστικής ιδεολογίας, ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός

αντιλαμβάνεται τις καπιταλιστικές σχέσεις ταξικής εξουσίας με όρους «χώρας» (ο ελληνικός καπιταλιστικός κοινωνικός σχηματισμός), «εθνικής οικονομίας» (η διευρυνόμενη αναπαραγωγή του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου) και «ανάπτυξης» (οι ρυθμοί συσσώρευσης κεφαλαίου).

Στην *κεϋνσιανή εκδοχή* του, ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός ισχυρίζεται ότι για να επιτευχθούν ψηλοί ρυθμοί συσσώρευσης κεφαλαίου («ανάπτυξη»), αλλά και για να αποτραπούν ή να αμβλυνθούν οι καπιταλιστικές κρίσεις, απαιτούνται πολιτικές ενίσχυσης των λαϊκών εισοδημάτων. Τα λαϊκά εισοδήματα τροφοδοτούν την εγχώρια ζήτηση, ισχυρίζονται, σε αντιδιαστολή με τα εισοδήματα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, που σε μεγάλο ποσοστό ρέπουν προς τη χρηματοπιστωτική σφαίρα και άρα προς τις «κερδοσκοπικές αγορές».

Στην *«πατριωτική» εκδοχή* του, ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός είναι ίσως ακόμα πιο συντηρητικός, καθώς θεωρεί ότι προϋπόθεση για την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των δυνάμεων της εργασίας αποτελεί η ενίσχυση του εθνικού (π.χ. ελληνικού) καπιταλισμού στο διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό εργασίας.

Σε κάθε περίπτωση και οι δύο εκδοχές καθεστωτικού μεταρρυθμισμού συμπίπτουν στην πεποίθηση ότι η βελτίωση της οικονομικής θέσης των εργαζομένων και η βελτίωση των οικονομικών της χώρας (του εγχώριου καπιταλισμού) συσχετίζονται θετικά, γεγονός που σημαίνει ότι στις «αρνητικές συγκυρίες» η προστασία των μισθών και του κοινωνικού κράτους αμβλύνει την οικονομική κρίση (συγκρατεί την πτωτική τάση στους ρυθμούς συσσώρευσης κεφαλαίου).

Η πεποίθηση αυτή παραγνωρίζει τη δομικά αντιθετική κατεύθυνση που έχουν στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής τα συμφέροντα της εργασίας ως προς τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Ακόμα και στις ιστορικές περιόδους που παρατηρείται ταυτόχρονη αύξηση του βιοτικού επιπέδου της εργατικής τάξης και ψηλοί ρυθμοί κερδοφορίας και συσσώρευσης κεφαλαίου (π.χ. κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 στις δυτικές καπιταλιστικές χώρες), η *απόλυτη* βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων δεν αποτρέπει την τάση για *σχετική* επιδείνωση της θέσης της: να συρρικνώνεται δηλαδή το *μερίδιο* των μισθών στο παραγόμενο συνολικό καθαρό προϊόν, που σημαίνει σχετική ενίσχυση του κεφαλαίου και μεγέθυνση του τμήματος (μεριδίου) από το καθαρό προϊόν που αυτό οικειοποιείται. *Πρόκειται για την αύξηση της σχετικής υπεραξίας* (Μαρξ). Όπου οι εργαζόμενοι αύξησαν το μερίδιό τους στο καθαρό προϊόν, αυτό έγινε μέσα από τους μαζικούς αγώνες τους, όπου η υπεράσπιση του εισοδήματος και των ελευθεριών και δικαιωμάτων τους ετίθετο ως αυτοσκοπός, αντιθετικά με τα συμφέροντα και τη στρατηγική του κεφαλαίου.

Εκεί που καταρρέει η πεποίθηση πως η βελτίωση της οικονομικής θέσης των εργαζομένων και η βελτίωση των δεικτών συσσώρευσης κεφαλαίου (των οικονομικών της χώρας) συσχετίζονται θετικά, είναι όταν ξεσπάνε οικονομικές κρίσεις.¹ Στις κρίσεις, η αυθόρμητη κίνηση του κεφαλαίου είναι πάντα η επίθεση στις δυνάμεις της εργασίας για την αναδιανομή του καθαρού προϊόντος υπέρ των κερδών μέσα από τη μείωση των μισθών (*απόσπαση απόλυτης υπεραξίας*). Για το καπιταλιστικό

1Ο Μαρξ σχολίαζε ως εξής τις απόψεις που εδώ περιγράφουμε ως καθεστωτικό μεταρρυθμιστικό: «Είναι καθαρή ταυτολογία να λέμε πως οι κρίσεις προέρχονται από έλλειψη κατανάλωσης ικανής να πληρώσει ή καταναλωτών ικανών να πληρώσουν. Το κεφαλαιοκρατικό σύστημα παραγωγής δεν γνωρίζει άλλες μορφές κατανάλωσης παρά την κατανάλωση με πληρωμή εκτός από την κατανάλωση *sub forma pauperis* [την κατανάλωση των απόρων] ή των “κατεργάρηδων”. Όταν μένουν απούλητα εμπορεύματα δεν σημαίνει άλλο, παρά πως δε βρέθηκαν αγοραστές ικανοί να πληρώσουν, δηλαδή καταναλωτές (δεν έχει σημασία αν σε τελευταία ανάλυση τα εμπορεύματα αγοράζονται με σκοπό την παραγωγική ή την ατομική κατανάλωση). Αν όμως για να δώσουν στην ταυτολογία αυτή μια επίφαση βαθύτερης δικαιολόγησης, μας πουν πως η εργατική τάξη παίρνει ένα πάρα πολύ μικρό μέρος του προϊόντος της, και πως επομένως το κακό μπορεί να θεραπευθεί, όταν η εργατική τάξη πάρει μεγαλύτερο μερτικό απ’ αυτό, όταν δηλαδή ο μισθός της αυξηθεί, τότε αρκεί να παρατηρήσουμε μόνο πως κάθε φορά οι κρίσεις προετοιμάζονται ίσα - ίσα από μια περίοδο, όπου ανεβαίνει γενικά ο μισθός εργασίας και η εργατική τάξη παίρνει *realiter* (πράγματι) μεγαλύτερη μερίδα από το μέρος εκείνο του χρονιάτικου προϊόντος που προορίζεται για την κατανάλωση. Αντίθετα, η περίοδος αυτή θα έπρεπε από την άποψη αυτών των ιπποτών του υγειούς και απλού λογικού ν’ απομακρύνει την κρίση. Φαίνεται λοιπόν πως η κεφαλαιοκρατική παραγωγή περικλείει όρους ανεξάρτητους από την καλή ή κακή θέληση, που τη σχετική εκείνη ευημερία της εργατικής τάξης την επιτρέπουν μόνο για μια στιγμή, και μάλιστα πάντα μόνο σαν το πουλί της καταϊγίδας που μηνάει την κρίση». (*Το Κεφάλαιο*, τόμος 2ος, σ. 411, Αθήνα 1979).

σύστημα και τον «συλλογικό κεφαλαιοκράτη», το αστικό κράτος, η κρίση είναι μια φάση «εκκαθάρισης» των μη επαρκώς κερδοφόρων παραγωγικών δομών, αδιαφορώντας για το ποιες καταστροφές και πόση δυστυχία μπορεί να προκληθεί στις κοινωνίες και τους ανθρώπους. Έκπληκτος ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός ανακαλύπτει πίσω από τις πολιτικές αυτές, αναδιανομής του εισοδήματος υπέρ του συνολικού κεφαλαίου και «εκκαθάρισης» των αδύναμων ατομικών κεφαλαίων, είτε «εσφαλμένες απόψεις», είτε «κερδοσκόπους» και «παράσιτα», είτε εχθρικές «ξένες δυνάμεις».

2. Ο καθεστωτικός μεταρρυθμισμός της Αριστεράς: «Έξοδος από το ευρώ και την ΕΕ»

Η συντηρητική «πατριωτική εκδοχή» του καθεστωτικού μεταρρυθμισμού αναπαράγεται αυτοτελώς από τα κόμματα εξουσίας. Όλες οι πολιτικές λιτότητας που επέβαλαν οι ελληνικές κυβερνήσεις από τη δεκαετία του 1980 μέχρι σήμερα παρουσιάστηκαν ως «μεταρρυθμίσεις» για το «καλό της χώρας», από το οποίο θα προέκυπτε κατόπιν «βελτίωση της ζωής των εργαζομένων».

Όμως, στη συντηρητική αυτή εκδοχή του καθεστωτικού μεταρρυθμισμού εγκλωβίζεται και η Αριστερά, όποτε και όπου κυριαρχεί στο εσωτερικό της η αστική ιδεολογία που ερμηνεύει την πάλη των τάξεων ως «πάλη των εθνών»: Οι «ξένες δυνάμεις» και τα «ξένα» συμφέροντα εναντίον της «Ελλάδας» και του «ελληνικού έθνους». Ένα ερμηνευτικό σχήμα από το οποίο απορρέει μονοσήμαντα ως ζητούμενο η βελτίωση της θέσης της «χώρας» απέναντι στους διεθνείς ανταγωνιστές της, σαν προϋπόθεση για να βελτιωθεί κατόπιν η θέση των εργαζομένων.

Στη σημερινή συγκυρία κρίσης του δημόσιου χρέους, η «εθνική λύση» που προτείνει ο αριστερός καθεστωτικός μεταρρυθμισμός συμπυκνώνεται στο σύνθημα «έξω από το ευρώ και την ΕΕ». Η ροή των επιχειρημάτων είναι μια απλοϊκή εξειδίκευση της «εθνικής αφήγησης»:

- Η ένταξη στην ΕΕ και ιδίως στο ευρώ ζημίωσε τη «χώρα». Αυτό αποδεικνύεται κυρίως από τη διεύρυνση του ελλείμματος στο ισοζύγιο εμπορίου υλικών αγαθών και υπηρεσιών (ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών).
- Με την έξοδο από το ευρώ και την υιοθέτηση της «νέας δραχμής» (ν.Δρ.), η «χώρα» θα αποκτήσει ανεξάρτητη νομισματική πολιτική. Η ν.Δρ. θα υποτιμηθεί, έτσι θα αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα των εγχωρίως παραγόμενων εμπορευμάτων, οι εξαγωγές της «χώρας» θα αυξηθούν και οι εισαγωγές «της» θα μειωθούν, θα υπάρξουν ψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, οι οποίοι θα επιτρέψουν και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. Παράλληλα θα καταστεί απαραίτητο να κρατικοποιηθούν οι τράπεζες και να τεθούν περιορισμοί και αυστηροί έλεγχοι στις διεθνείς κινήσεις κεφαλαίου.
- Για να επιτευχθούν οι πολιτικές αυτές απαιτείται ασφαλώς μια αριστερή ή έστω προοδευτική κυβέρνηση, που θα εκφράζει τα συμφέροντα της «χώρας» και της «ανάπτυξης».

Η εθνική αυτή αφήγηση διαλύεται αν εστιάσουμε στα ταξικά συμφέροντα και στις ταξικές στρατηγικές. Ας θέσουμε λοιπόν τα *ερωτήματα* με πραγματικούς όρους:

- Ζημιώθηκε το ελληνικό κεφάλαιο από την υιοθέτηση του ευρώ ως εσωτερικού νομίσματος του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού;
- Στην παρούσα συγκυρία είναι προς το συμφέρον του ελληνικού κεφαλαίου η υιοθέτηση ενός διαφορετικού εσωτερικού νομίσματος ώστε να μπορεί να τεθεί σε λειτουργία ο μηχανισμός της υποτίμησης;
- Ζημίωσε την εργατική τάξη και τις άλλες λαϊκές τάξεις η υιοθέτηση του ευρώ από τον ελληνικό καπιταλισμό;
- Στην παρούσα συγκυρία είναι προς το συμφέρον της εργατικής τάξης και των άλλων λαϊκών τάξεων η υιοθέτηση ενός νέου εσωτερικού νομίσματος και η έξοδος του

ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού από την ΕΕ;

Στα ερωτήματα αυτά θα απαντήσουμε στη συνέχεια.

1) Η άποψη ότι ο ελληνικός καπιταλισμός ζημιώθηκε από την υιοθέτηση του ευρώ είναι απολύτως ατεκμηρίωτη.

Όπως αναλύσαμε διεξοδικότερα αλλού (Γ. Μηλιός – Δ. Π. Σωτηρόπουλος, *Θέσεις* 112: http://users.ntua.gr/jmilios/02_Milios_Sotiropoulos_112.pdf), η υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος σήμαινε εντονότερη έκθεση των ατομικών επιχειρήσεων στο διεθνή ανταγωνισμό, πράγμα που «αποτελεί την πλέον ενδεδειγμένη στρατηγική οργάνωσης της αστικής εξουσίας (ως μοντέλο διαρκούς αναδιάρθρωσης της εκμετάλλευσης της εργασίας και εκκαθάρισης των μη-ανταγωνιστικών ατομικών κεφαλαίων προς όφελος τελικά του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου)» [<http://users.ntua.gr/jmilios/Milios-Sotiropoulos-Oikonomiki-krisi-euro.pdf>].²

Επιπλέον, ήδη πριν την εισαγωγή του ευρώ, ο ελληνικός καπιταλισμός, παρά την κατάργηση κάθε προστατευτικού μέτρου, πέτυχε ρυθμούς μεγέθυνσης σημαντικά ψηλότερους από το μέσο όρο της ΕΕ και της Ευρωζώνης (ΖτΕ), ως αποτέλεσμα υψηλών ρυθμών κερδοφορίας (ψηλότερων ποσοστών κέρδους), δηλαδή αποδοτικότερης εκμετάλλευσης της εργασιακής δύναμης συγκριτικά με τους άλλους ευρωπαϊκούς καπιταλισμούς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αφενός τη μείωση της αναπτυξιακής ψαλίδας με τις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες της ΖτΕ (φθάνοντας στο 95% του μέσου όρου). Αφετέρου, το γεγονός αυτό δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την προσέλκυση χρηματοπιστωτικών κεφαλαίων και την εμφάνιση σταθερών πλεονασμάτων στο ισοζύγιο των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών. Τα ελλείμματα στις τρέχουσες συναλλαγές «αντικατοπτρίζουν» ακριβώς την ισχυρή αύξηση της εσωτερικής ζήτησης και την εισροή ξένων επενδύσεων. Ο ελληνικός καπιταλισμός προσέγγισε σε πραγματικούς όρους τους πιο αναπτυγμένους ευρωπαϊκούς καπιταλισμούς, τόσο πριν όσο και μετά την υιοθέτηση του ευρώ.³

Η άποψη ότι ο ελληνικός καπιταλισμός υποβαθμίστηκε εντός της ΖτΕ επειδή αυξήθηκε το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να υποστηριχτεί μόνο στο πλαίσιο της φανταστικής εικόνας που αναπαράγει η αστική (κλασική και νεοκλασική) οικονομική θεωρία, μιας μη-χρηματικής «πραγματικής οικονομίας» υλικών ροών, η οποία αφορά «ισορροπίες» σε συναλλαγές «αγαθών». Όμως ο καπιταλισμός είναι η οικονομία του χρήματος, στην οποία κάθε οικονομική

2 Αξίζει να σημειωθεί ότι η πολιτική της έκθεσης των ατομικών κεφαλαίων στο διεθνή ανταγωνισμό, ώστε να επιταχυνθούν οι διαδικασίες καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης και να κατευθυνθεί η πίεση του ανταγωνισμού στην εργασία, αποτελούσε τη μόνιμη στρατηγική του ελληνικού καπιταλισμού τουλάχιστον από το 1985. Πριν την εισαγωγή του ευρώ, η δραχμή αναμιμύο συνεχώς σε *πραγματικούς όρους*, δηλαδή η ονομαστική διολίσθηση της ισοτιμίας της ως προς τα ευρωπαϊκά νομίσματα υπελείπετο συστηματικά του διαφορικού πληθωρισμού Ελλάδας - ΕΟΚ.

3 Καίτοι οι επίσημοι οργανισμοί και οι εκφραστές επιχειρηματικών συμφερόντων ομολογούν ότι η «ελληνική οικονομία» πάσχει από «έλλειμμα ανταγωνιστικότητας», διότι η θέση αυτή διευκολύνει τη νομιμοποίηση των πολιτικών αναδιανομής εισοδήματος κι εξουσίας που σήμερα επιχειρείται, εντούτοις υπάρχουν και οι εξαιρέσεις. Στο *Οικονομικό Δελτίο* της Alpha Bank, τ. 112 Ιούνιος 2010, σ. 25 διαβάζουμε: «Το επιχείρημα ότι η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μειωμένη διεθνή ανταγωνιστικότητα είναι επίσης έωλο αφού, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (“Price and Cost Competitiveness”, 3ο 3μηνο 2009), η ανταγωνιστική θέση της Ελλάδος εξελίχθηκε στη δεκαετία του 2000 πολύ πιο ευνοϊκά από τις περισσότερες άλλες χώρες της ΕΕ-27 [...]. Πολύ δε περισσότερο, ο ανωτέρω ισχυρισμός δεν επαληθεύεται από το γεγονός ότι η μέση ετήσια αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδος στην 15ετή περίοδο 1995-2009 υπερέβη κατά 1,6 π.μ. την μέση ετήσια αύξηση των χωρών της ΕΕ-16. Εάν η υψηλή ανάπτυξη απαιτεί υψηλή ανταγωνιστικότητα τότε η υπεροχή της αναπτύξεως της Ελλάδος για 15 ολόκληρα έτη σημαίνει μάλλον ικανοποιητική ανταγωνιστικότητα. Άλλωστε και ο ρυθμός αυξήσεως της παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα (κατά 2,3% ετησίως στη δεκαετία του 2000) ήταν κατά πολύ υψηλότερος από τον αντίστοιχο ρυθμό των χωρών της ΖτΕ. Ο ισχυρισμός ορισμένων αναλυτών ότι η εντυπωσιακή ανάπτυξη της Ελλάδος για μία ολόκληρη 15ετία οφείλεται στην υψηλή αύξηση της εγχώριας ζήτησεως και τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα και ότι συνέβη παρά την μειωμένη ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, οφείλεται προφανώς στην άγνοια των πραγματικών δεδομένων [...] και στη μεγάλη σύγχυση που υπάρχει μεταξύ των διεθνών αναλυτών σχετικά με την έννοια της ανταγωνιστικότητας (με βάση το κόστος εργασίας) και τη σχέση της με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της κάθε χώρας».

διαδικασία αποτελεί απλώς μέσο, ώστε «το χρήμα να παράγει διαρκώς περισσότερο χρήμα».⁴ Αυτός είναι και ο λόγος που ένα θετικό (αρνητικό) ισοζύγιο κεφαλαιακών ροών, υφίσταται ως κατοπτρική εικόνα ενός ελλείμματος (πλεονάσματος) τρεχουσών συναλλαγών.

Το ευρώ ευνόησε τους δυναμικούς κλάδους του ελληνικού καπιταλισμού (τράπεζες, εφοπλισμός, τρόφιμα, χημικά-φάρμακα κλπ.) στη διεθνή τους οικονομική επέκταση.

2) Όσα αναπτύξαμε στην προηγούμενη ενότητα καθιστούν σαφές ότι το ελληνικό κεφάλαιο δεν έχει συμφέρον, ούτε επιθυμεί, την έξοδο από το ευρώ, πολύ περισσότερο την ΕΕ.

Μιλώντας γενικά, το κεφάλαιο είναι «αμφίσημο» απέναντι στην προοπτική υποτίμησης του εσωτερικού νομίσματος: Η υποτίμηση από τη μια μεριά αυξάνει τη διεθνή του ανταγωνιστικότητα, από την άλλη όμως μειώνει τη διεθνή «αγοραστική ισχύ» του, απαξιώνει τα περιουσιακά του στοιχεία και την επενδυτική του δυνατότητα. Σαν αποτέλεσμα, κατά τη σημερινή φάση διεθνοποίησης του καπιταλισμού, οι ηγεμονικές μερίδες του κεφαλαίου στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες προκρίνουν συστηματικά τις πολιτικές σκληρού νομίσματος.

3) Βέβαια, η εξέλιξη της ιστορίας είναι αστάθμητη. Κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει απολύτως το ενδεχόμενο, π.χ., διάλυσης της ΖτΕ, εάν η παρούσα παγκόσμια οικονομική κρίση βαθύνει. Σε μια τέτοια περίπτωση και με δεδομένους τους σημερινούς κοινωνικούς και πολιτικούς συσχετισμούς δύναμης, ο συλλογικός κεφαλαιοκράτης έχει τα μέσα και την ισχύ να μεταθέσει και πάλι το κόστος της κρίσης της ΖτΕ στις δυνάμεις της εργασίας και δευτερευόντως στις πιο αδύναμες κεφαλαιακές μερίδες (καπιταλιστική αναδιάρθρωση).

Οι δυναμικές και διεθνοποιημένες μερίδες του κεφαλαίου που δραστηριοποιείται στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό θα θιγούν λιγότερο από την απαξίωση της διεθνούς αξίας των παγίων εγκαταστάσεων, στην περίπτωση που υποτιμηθεί η ν.Δρ., καθώς διατηρούν σημαντικό τμήμα των κεφαλαίων τους σε διεθνές νόμισμα. Θα επιχειρήσουν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους μεγαλύτερο τμήμα των κλάδων και επιχειρήσεων της χώρας, θα αξιοποιήσουν τον χρηματοπιστωτικό πανικό και τη δολαριο-ποίηση ή ευρώ-ποίηση της εγχώριας οικονομίας κατά την πρώτη περίοδο μετά την εισαγωγή ενός «μαλακού» εθνικού νομίσματος (συνύπαρξη της ν.Δρ. με το ευρώ ή το δολάριο) για την περαιτέρω απαξίωση της εργασίας. Επιπλέον, θα επιδιώξουν ενδεχομένως να επαναδιαπραγματευτούν το δημόσιο χρέος με το ΔΝΤ και άλλα κέντρα που λειτουργούν ως μηχανισμοί σταθερότητας του διεθνούς καπιταλιστικού συστήματος (δηλαδή εργάζονται για τη σταθερότητα του καπιταλισμού σε κάθε καπιταλιστική χώρα), με όρους που θα ενισχύουν ακόμη περισσότερο την ισχύ τους απέναντι στην εργασία. Σταθεροποιώντας όλα εκείνα τα μέτρα που ο Μαρξ περιέγραψε ως *απόσπαση απόλυτης υπεραξίας*.

Αντίθετα, οι εργαζόμενοι θα δουν την αγοραστική τους δύναμη να εξανεμίζεται, καθώς η αυξημένη τιμή των εισαγόμενων πρώτων υλών και παγίων μέσων παραγωγής θα μετακυλίεται στην τελική τιμή του προϊόντος, καθώς οι τιμές των εισαγόμενων θα εκτινάσσονται, καθώς ο χρηματοπιστωτικός και οικονομικός πανικός θα αποτελεί εφελτήριο για περαιτέρω μειώσεις μισθών, στέρηση δικαιωμάτων, κατάργηση και των τελευταίων δομών κοινωνικής προστασίας.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι με δεδομένους τους σημερινούς ταξικούς συσχετισμούς δύναμης, δεν είναι προς το συμφέρον των δυνάμεων της εργασίας η έξοδος από το ευρώ (και την ΕΕ), καίτοι η προοπτική αυτή δεν αποτελεί επίσης επιδίωξη του κεφαλαίου.

Η άποψη ότι το σύνθημα «έξω από το ευρώ» θα αποτελέσει τον καταλύτη για να αλλάξει ο ταξικός και πολιτικός συσχετισμός δύναμης, αποτελεί μια ακόμα φαντασίωση του καθεστωτικού μεταρρυθμισμού, εφάμιλλη ίσως σε οικονομιστικό και μηχανιστικό περιεχόμενο με εκείνη την αρχαία πεποίθηση ότι η «ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων» οδηγεί στον σοσιαλισμό.

⁴ Στο ερώτημα επομένως τι παράγει η «ελληνική οικονομία» (ο ελληνικός καπιταλισμός) μπορεί να δοθεί μια εξαιρετικά σύντομη αλλά εξίσου ακριβής απάντηση: Παράγει ένα ακαθάριστο προϊόν αξίας 343 δις δολαρίων (2008), κατατασόμενη έτσι στην 22η θέση από πλευράς επιπέδου ανάπτυξης (ΑΕΠ ανά κάτοικο) στον πλανήτη.

4) Φτάνουμε έτσι στο τελευταίο ερώτημα: Ζημίωσε την εργατική τάξη και τις άλλες λαϊκές τάξεις η υιοθέτηση του ευρώ από τον ελληνικό καπιταλισμό; Η απάντηση προκύπτει εύκολα από τα προηγούμενα: Η εργατική τάξη δεν ζημιώθηκε από το ευρώ καθαυτό, αλλά από τις πολιτικές του νεοφιλελευθερισμού που κατάφερε να επιβάλει ο συλλογικός κεφαλαιοκράτης, στοιχείο των οποίων είναι η μεταβίβαση των πιέσεων του διεθνούς κεφαλαιακού ανταγωνισμού στις δυνάμεις της εργασίας. Το ευρώ, όπως και στο παρελθόν η «σκληρή δραχμή», χρησιμοποιήθηκε ως «εργαλείο» για την προώθηση αυτής της επιθετικής αστικής στρατηγικής. Με την έννοια αυτή, κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί πειστικά ότι τα πράγματα θα ήταν οπωσδήποτε καλύτερα για τους εργαζόμενους στην περίπτωση που ο ελληνικός καπιταλισμός δεν είχε υιοθετήσει ως εθνικό νόμισμα το ευρώ.⁵

3. Για μια συνολική «επαναδιαπραγμάτευση» του ταξικού συσχετισμού

Η απάντηση που δώσαμε στο τελευταίο ερώτημα, μας επιτρέπει να περιγράψουμε μια διαφορετική στρατηγική από αυτές που προκρίνουν οι διάφορες εκδοχές καθεστωτικού μεταρρυθμισμού, που αναζητούν ένα «καθολικό σύνθημα για το συμφέρον της χώρας».

Σε αδρές γραμμές σκιαγραφήσαμε τη στρατηγική του ριζοσπαστικού μεταρρυθμισμού στην ενότητα 1.1. του παρόντος κειμένου.

Στη συγκυρία της κρίσης πρώτο μέλημα της Αριστεράς δεν μπορεί να είναι άλλο από την οργάνωση της άμυνας των δυνάμεων της εργασίας. Απαραίτητο βήμα γι' αυτό είναι η αποδόμηση της κυρίαρχης προπαγάνδας σχετικά με την κρίση, τα αίτια της και την αναγκαιότητα των κυβερνητικών μέτρων.

Είναι σημαντικό να δειχθεί ότι δεν μπορεί να υπάρξει μία καθολικά αποδεκτή μεθοδολογία για την έξοδο από την κρίση («για το καλό της χώρας»). Κάθε πρόταση φέρει μαζί της μια συγκεκριμένη ταξική οπτική και μεροληψία. Κάθε πρόταση στηρίζεται και σε διαφορετικές προτεραιότητες. Από τη μία μεριά υπάρχουν τα ζητήματα της ανάκαμψης της κερδοφορίας, αλλά και της διαχείρισης του χρέους, και από την άλλη μεριά υπάρχουν τα ζητήματα της ανεργίας, των μισθών, των εργασιακών δικαιωμάτων, του κοινωνικού ελέγχου και της οργάνωσης της αλληλεγγύης.

Με άλλα λόγια, υπάρχουν δύο δρόμοι εξόδου από την κρίση. Η έξοδος σε βάρος της κερδοφορίας και των προνομίων του κεφαλαίου και η έξοδος σε βάρος των δικαιωμάτων και των κατακτήσεων του κόσμου της δουλειάς.

Αυτό σημαίνει ότι έχει τεράστια πολιτική σημασία η σειρά των στόχων:

Ξεκινάμε από τα ζητήματα προστασίας της εργασίας, αναδιανομής του εισοδήματος και κοινωνικού ελέγχου σε κρίσιμους τομείς της οικονομίας και κοινωνίας – όπως το τραπεζικό σύστημα, η υγεία και η εκπαίδευση – και τα επεκτείνουμε σε μέτρα για την αντιμετώπιση της κρίσης των δημόσιων οικονομικών, που μετατοπίζουν παράλληλα υπέρ της εργασίας το συσχετισμό των δυνάμεων: αύξηση των φορολογικών συντελεστών του κεφαλαίου στο 40% των κερδών, κατάργηση φοροαπαλλαγών, φορολόγηση εκκλησιαστικής περιουσίας, μείωση των στρατιωτικών δαπανών κατά 50%, αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης για την ενίσχυση των κοινωνικών λειτουργιών, τη διαφάνεια και τον δημόσιο έλεγχο, την αύξηση της αποτελεσματικότητας, κλπ.

Στη συνέχεια και μόνο στη βάση των προηγούμενων θέτουμε ζητήματα που αφορούν την κρίση χρέους καθαυτή, όπως η επαναδιαπραγμάτευσή του με όρους που να μη θίγουν τις συνθήκες διαβίωσης και τα δικαιώματα της εργασίας, η δημιουργία κρατικής τράπεζας ειδικού σκοπού για τη διαχείριση του δημόσιου χρέους έξω από το πλαίσιο που ορίζουν οι χρηματαγορές κλπ.

⁵ Η κρίση χρέους στη ΖτΕ, που στην παρούσα συγκυρία οξύνεται στην Ιρλανδία (και την Πορτογαλία) καθιστά σαφές ότι υφίστανται οι οικονομικές και κοινωνικές προϋποθέσεις για τη σύγκλιση των αγώνων των Ευρωπαίων εργαζομένων με στόχο την ανατροπή της σημερινής νεοφιλελεύθερης αρχιτεκτονικής της ΕΕ. Ο δημόσιος έλεγχος του τραπεζικού συστήματος, η δυνατότητα της ΕΚΤ να χρηματοδοτεί απευθείας τις χώρες-μέλη της ΖτΕ, κ.ο.κ., αποτελούν πλέον κοινούς στόχους της Αριστεράς και των κινημάτων σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες.

Το επιχείρημα ότι μια τέτοια μετατόπιση του ταξικού συσχετισμού δύναμης υπέρ της εργασίας θα οδηγήσει το συνολικό-κοινωνικό κεφάλαιο σε μόνιμη κρίση, επενδυτική αποχή και παρακμή, με δραματικές επιπτώσεις και για την ίδια την εργασία (ανεργία κ.ο.κ.) είναι ταυτόχρονα αντιδραστικό και λανθασμένο. *Αντιδραστικό*, διότι υπαινίσσεται ότι οι δυνάμεις της εργασίας πρέπει να παραμείνουν εγκλωβισμένες, στην καλύτερη περίπτωση, στον καθεστωτικό μεταρρυθμισμό, υπάγοντας τα δικά τους συμφέροντα σε εκείνα του κεφαλαίου, διεκδικώντας απλώς ψίχουλα στις συγκυρίες άνθισης του καπιταλισμού. *Λανθασμένο*, διότι το κεφάλαιο, ως η κυρίαρχη τάξη μέσα στην πάλη των τάξεων, διατηρεί πάντα, μέχρι την ανατροπή της εξουσίας του, πλειάδα μεθόδων και δρόμων υπεράσπισης της κερδοφορίας του. Για παράδειγμα, όταν ο δρόμος της *απόλυτης υπεραξίας* (μείωση μισθών, διάλυση του κοινωνικού κράτους, εντατικοποίηση της εργασίας) παύει να είναι πρόσφορος, λόγω της συνδικαλιστικής και πολιτικής ενίσχυσης της εργατικής τάξης, στρέφει όλες του τις δυνάμεις στη *σχετική υπεραξία* (αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας μέσα από τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας).⁶

Τι θα συμβεί όμως με το ευρώ στην περίπτωση που η αλλαγή του ταξικού συσχετισμού δυνάμεων θέσει στην ημερήσια διάταξη ριζικές οικονομικές και κοινωνικές τομές, ακόμα και το ζήτημα της κοινωνικής ανατροπής; Το ερώτημα δεν μπορεί να τεθεί σήμερα. Διότι η απάντηση θα είναι ενδεχομένως διαφορετική αν η επαναστατική διαδικασία έχει προηγηθεί στη Γαλλία και τη Γερμανία και διαφορετική αν έχει προηγηθεί στη Βρετανία. Σε κάθε περίπτωση, η απάντηση από τη σκοπιά των συμφερόντων της εργατικής τάξης και του σοσιαλισμού θα μπορέσει να δοθεί μόνο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εκείνης (ενδεχόμενης) συγκυρίας.

⁶ Όπως έδειξε ο Μαρξ, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας αποτελεί ενδοφυή τάση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής: «Γενικά παραγωγικότητα της εργασίας = μέγιστο του προϊόντος με μίνιμουμ της εργασίας, άρα όσο το δυνατόν υποτίμηση των εμπορευμάτων. Στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής αυτό γίνεται νόμος ανεξάρτητα από τη θέληση του κάθε καπιταλιστή» (Καρλ Μαρξ *Αποτελέσματα της άμεσης διαδικασίας παραγωγής. [VI ανέκδοτο κεφάλαιο]*. Αθήνα: εκδ. Α/συνέχεια, 1983, σ. 126-27).